

בס"ד

חינוך לאור הפרשה

פרשת בראשית

"דרכיה דרכי נועם"...

גיליון מס' 115 תשפ"א
הרב יהונתן דדון

yd0527606276@gmail.com

חינוך לאור הפרשה/פרשת בראשית

"דרכיה דרכי נועם"...

פוסע היה הצדיק רבי אריה לזין זצ"ל ברחובה של עיר בעיצומו של יום השבת, משוחח בדברי תורה עם הגאון רבי משה אהרן שטרן זצ"ל שחשף את הסיפור שלפנינו. והנה, תוך כדי הילוכם, מבחינים הם ביהודי שאינו שומר תורה ומצוות, הפוסע למול עיניהם, ולא עלינו סיגריה בוערת בפיו בעצם יום השבת, רחמנא ליצלן! רבי אריה מתקרב אליו, ופונה אליו בחום ובחיוך גדול: 'שבת שלום, שבת בה אין מעשנים' – הוא 'מוחה' בו באהבה אין קץ. אך הלה מתקשת: 'עזוב אותי שבת לא שבת. אדוני, אני גוי, אני רוצה לעשן עכשיו כמו אתמול וכמו מחר. אני גוי ומעשן בשבת!' – מכריז הלה בטון קשוח וקפוא. 'אוי, אח יקר ואהוב שלי! חס וחלילה, אל תדבר כן! אתה יהודי, אתה אח, אתה כמו חלק מהלב שלי!' – 'נוף' בו רבי אריה באותה אהבת ישראל לזהטת שפיעמה בו, והמיסה כל לב. 'תסתכל על עצמך, מבע פניך העדין מסגיר שאתה יהודי, בן אהוב של המלך, אח אהוב שלי!'. לפתע נעמד אותו יהודי בהלם. שתיקה קצרה השתררה, והוא שאל את רבי אריה בשקט: 'לכבות, לכבות את הסיגריה?'... 'חלילה, שבת, לא מתאים ליהודי כמוך לכבות סיגריות באמצע השבת... תניח בצד וזהו' – מורה לו רבי אריה ומניח יד רכה על כתפו. והלה, במבוכה ובעיניים לחות, הניח מידיו את הסיגריה בחרטה גמורה, כשרבי אריה טופח על שכמו: 'כל הכבוד, אתה גיבור, אתה יהודי. רואים עליך, איזה עוצמות נפש יש לך!' – מחמיא לו רבי אריה באהבה אינסופית, ונפרד ממנו בלבביות מרגשת...

*

רבי אריה לא ויתר על המחאה והתוכחה, אך עשה זאת בדרכו המקורית, במילים טובות הפותחות לבבות, באופן שהמיס את לבו. כך זכה רבי אריה לקרב אותו לאביו שבשמים, ולא להרחיקו חלילה! סיפור זה טומן בחובו תגלית מרוממת, איך נוכל להשפיע, לקרב, לחולל שינוי אצל אנשים. דווקא כשהלב שלנו נמשך להטיח ביקורת, להוכיח במילים קשות, להביע תרעומת באופן גלוי, חושף רבי אריה תגלית מחודשת: ההיפך, בדיוק ההיפך! רק מילים טובות, מחמאות אמיתיות, מילים שכובשות את הלב וקונות שביתה בנשמה. לא צריך מילים חדות ובוטות, מסתבר שאלו לא ישיגו את המטרה הרצויה. מילים טובות הן כלי הרבה יותר חזק, כובש, מרומם, 'לוכד' את השומע דרך ההערכה הנושבת כלפיו, מקבל את הביקורת בתחושה שאומרים לו אותה באכפתיות, באהבה, מתוך דאגה כנה לו ולעתידו! ותגלית זו, כתובה ונחשפת בספרו של השל"ה הקדוש על הפסוק: 'אל תוכח לץ פן ישנאך, הוכח לחכם ויאהבך'. ומבאר השל"ה הקדוש, הדרכה חשובה לאדם שבא להוכיח את זולתו ולהעביר ביקורת: 'אל תוכח' לאדם, באמירתך אליו כי הוא 'לץ' – במילים חריפות ופוגעות, שכן אז 'ישנאך', המטרה שלך לא תושג, הלה רק יתכנס ויתקשח, הביקורת תניב ריחוק ושנאה. הדרך הנכונה היא: 'הוכח לחכם' – אמור למוכח כמה הוא חכם, תן לו מילים טובות, תוכיח אותו באהבה ובמחמאה, ואז תצליח להשפיע עליו 'ויאהבך'... כי הדרך הטובה ביותר להשפיע על הזולת, לרומם אותו, ואפילו להוכיח אותו, היא דרך מילים טובות, רק מילים טובות! הבה נאמץ את הנוסחה הטובה והמועילה הזו, בינינו לבין חברינו, עם הילדים ועם המשפחה. תמיד נעניק מילים טובות, כשמגיע להם, כשלא מגיע, וגם כשמגיעה ביקורת. כי גם ביקורת, כשהיא ניתנת במילים טובות – היא בונה עולמות. (הרב אשר קובלסקי שליט"א)

*

הקב"ה מלמד אותנו כיצד להוכיח...

בפרשת בראשית כתובה פרשת "קין והבל". בפרשה זו, מסתתרת תובנה, שכדאי מאוד לשים לב אליה. כותב הגאון רבי יצחק אייזיק שר זצ"ל בספרו "לקט שיחות מוסר": גם לאחר שמנחתו של קין לא התקבלה, הקב"ה פונה אליו בלשון רכה: "למה חרה לך ולמה נפלו פניך", והוא ממשיך לעודדו, לנחמו ולהדריכו לעתיד – "הלא אם תיטיב שאת", והוא מבטיחו בהצלחתו – "ואתה תמשול בו". גם לאחר שקין הרג את אחיו והקב"ה הוכיח אותו על כך, הוא נכנס עמו בדברים רכים: "אי הבל אחיך", וכפי שכותב רש"י – "להיכנס עמו בדברי נחת, אולי ישוב ויאמר אני הרגתי וחטאתי לך", וכשלא נרמז ואמר לא ידעתי, הבורא השיב לו בנועם: "מה עשית, קול דמי אחיך צועקים אלי מן האדמה". מדהים כיצד הבורא מדבר עם חוטאים, כאב רחמן עם בנו יחידו. גם כאשר הבורא פנה אל אדם הראשון לאחר חטאו, כותבת התורה: "וישמעו את קול השם אלוקים מתהלך בגן לרוח היום". בנחת ובהשקט, שלא יתפחד ויתבהל (רמב"ן ורש"י). ואז הוא שואלו "איכה", כפי שכותב רש"י שהבורא רצה להיכנס עמו בדברים. עלינו ללמוד מהבורא וללכת בדרכיו. גם כשאנו מוכיחים מישהו, עלינו לדעת כיצד יש לפנות אל הנבראים אשר נבראו בצלם אלוקים. (הרב משה שיינפלד שליט"א)

*

וכך כתוב בספר החינוך (מצוה ר"מ) בטעם מצות "הוכח תוכיח": "לפי שהבושת צער גדול לבריות אשר אין גדול ממנו, על כן מנעו ה' מלצער בריותיו כל כך, כי אפשר להוכיחם ביחוד ולא יתבייש החוטא כל כך".

*

*

לדבר בלשון רכה ובאהבה...

כתב הרמב"ם: "צריך להוכיחו בינו לבין עצמו וידבר לו בנחת ובלשון רכה, ויודיעו שאינו אומר לו אלא לטובתו להביאו לחיי עולם הבא וכו', ולא ידבר לו קשות עד שיכלימו שראמר 'ולא תשא עליו חטא' ". מדברי הרמב"ם אנו למדים כי גם כשמוכיחים ביחידות, צריך להיזהר שלא לדבר קשות, אלא לדבר בלשון רכה ובכבוד. עלינו לזכור את דברי התנא במסכת אבות: "יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך".

כשהורה/מחנך מביע כבוד, אהבה ואכפתיות בעת התוכחה – אזי יועילו דברי התוכחה ותהיה לדברים השפעה טובה ויעילה על נפש הילד לסור מרע ולעשות טוב.

*

במקום להעיר – להאיר...

כאשר אנו מהלכים ברחובה של עיר, ונתבונן בפני העוברים והשבים, נבחין שיש ביניהם כאלה שארשת של שמחה משוכה על פניהם, ואילו פני האחרים מבטאות מבע של קדרות ועצב. קיימת אפשרות שמראה הפנים העליון או הקודר אינו מבטא את קורותיהם במהלך יום זה, אלא משהו רחוק מאד – את מה שעברו וחוו בבית הוריהם. מה הקשר בין מראה פניו של אדם לבין בית הוריו, שממנו יצא לפני עשרים שנה ויותר? מסתבר, שהנקודות החיוביות והשליליות שהיו שזורות בחיי ההורים פועלות עד זקנה ושיבה של הילדים, למרות שהללו בגרו והיו גם הם לאבות ולסבים. הדבר משפיע שנים רבות גם אחרי שההורים כבר רחוקים מהשפעה ישירה ואף לא נמצאים בעולם הזה. חשוב לדעת שלכל צעד שלנו יש השפעה על ילדינו ועל בני בנינו לדורותיהם. ילד הגדל בבית שבו האב מעיר באופן קבוע לבני הבית על מעשיהם, מדקדק לנוכח מחדלים, מעלה אותם

לדיון נוקב, ויש לו הערות קפדניות עליהם, האם מוסיפה הערות, ושניהם יחד מתאחדים כדי להעיר לילדיהם – ילד זה אינו גדל כראוי ולעתים הדבר נחרת בלבו. מקורו של רצון ההורים להעיר לילדיהם אינו נובע בהכרח מתגובה להתנהגותם. פעמים רבות הוא מבטא את מצב רוחם של ההורים. במקרים אלו ההשפעה הלא טובה על הלבבות מעמיקה. ילדים הגדלים בבית שבו השמעת ההערות היא חלק בלתי נפרד מהסדר המשפחתי, מפנימים את הסגנון. פרט זה גורם במישרין למיקוד הראיה של הילדים אל הדברים הפחות משמחים בחיים. הדברים הטובים זוכים לתשומת לב מועטה בלבד. גם משפחות שבהן ההערות אינן כה מרוכזות ומסיביות, אינן חפות מביקורת. כל מילת ביקורת המושמעת כלפי הילדים משפיעה עליהם לכל חייהם, הרבה מעבר למה שאנו מעלים בדעתנו. בוודאי שיש צורך לכונן את דרכם של הילדים ולהעמיד אותם על טעויות שהם עושים, אבל כל זאת בתנאי שההורים גם מחמיאים לילדיהם ומעודדים אותם בזכות הפעולות הטובות שהם עושים. כמות העידוד וההתמקדות החיוביות חייבת לעלות על השליליות, כאשר הפער לטובת ההתמקדות החיוביות צריך להיות משמעותי מאד. הצורך להרבות בדברי שבח נובע בין השאר מכך שכאשר אדם משמיע ביקורת, מאמינים לו שהוא מתכוון לכך, יותר מאשר מאמינים לו כאשר הוא משמיע שבחים. לכן, אם רצוננו שהביקורת תועיל, תיצור אקלים בריא ותעודד כיוונים חיוביים, הדבר יקרה רק אם כמות השבחים שייאמרו על ידי ההורים תעלה פי כמה על כמות הביקורת. ההתמקדות בחיוב היא כלי רב עוצמה המאפשר להורים להשפיע לחיוב על איכות חייהם של הילדים לשנים רבות, ובכך להשפיע בעקיפין גם על הדור השלישי והרביעי. המסר אינו עובר רק במילים, הוא עובר בעיקר בטון שיוצר את המנגינה, והוא היצרן העיקרי של האקלים בבית. המסר של האופטימיות וההתמקדות

בחיוב יכול לעבור גם בלי מילים, על ידי הפנים המלבבות שבהם מתנהלות השיחות בין ההורים לילדיהם. גם כאשר מובעת ביקורת כלפי ילד, אם הביקורת מושמעת בפנים ידידותיות, הילד מפנים אותה בצורה שונה מאשר כשהביקורת נעשית בפנים זעופות וכועסות. הדבר ישליך על הבנייה של תפיסת עולמו של הילד ועל הפרשנות שהוא נותן לקורה סביבו. אם האווירה בבית תהיה זועפת, גם כאשר יגדל הילד ויתבגר, תלווה אותו כל ימיו תחושה שהאדם שמעיר לו הוא עוין אותו ומבקש את רעתו. זאת משום שבילדות התחברה הביקורת עם משהו מאיים. כאשר הביקורת נאמרת בנועם, הילד מבין שהיא אינה מבטאת חוסר שביעות רצון ממנו ומאישיותו, אלא אי הסכמה לפעולה נקודתית שעשה. ההורים מבקשים לתקן את המעוות ולהחזירו למסלול. באופן זה הביקורת נתפסת כבר בשנים הרכות כגורם חיובי. אם יקדימו ההורים דברי שבח לביקורת, הדבר יעזור לילד להבין כי מתכוונים לתקן את מעשיו. תחושה זו תהווה כלי מרכזי ליצירת הבנה שביקורת היא גורם בונה המונע את ההרס, ולא חלילה יוצר הרס. ילד שקיבל בביתו שבחים וגם הביקורת הושמעה באוזניו בנועם, יפתח גישה חיובית לעולם כולו ולחברה שסביבו. לילד כזה יש סיכוי שיהיו לו חברים רבים, שהרי בכל חבר הוא ימצא את הפן החיובי. בספר 'תומר דבורה' שחיבר הרמ"ק, רבי משה קורדובירו – רבו של האר"י הקדוש, נאמר כי אנחנו צריכים ללמוד מבורא עולם. **כאשר הבורא מתבונן במעשי האדם, הוא יוצר הפרדה בין מעשיו החיוביים למעשיו השליליים.** באופן זה רושם המעשים החיוביים נשמר ומשפיע רבות. גם האדם צריך ללמוד להבחין בין הדברים החיוביים והשליליים שנעשים על ידי החברה שסביבו, ולא לראות בהם דרך פעולה אחת ממושכת, רעה ומזיקה. זאת אחת המשמעויות של מצוות "ואהבת לרעך כמוך", להתייחס אל מעשי האחר לפי אמת המידה שבה אנו

מתייחסים למעשינו, וזו גם החובה המוכרת לכולנו: לדון כל האדם
לכף זכות. זה בדיוק מה שכל אב ואם אמורים לעשות כדי לקדם
את ילדיהם ולהנחיל להם את היכולת להתמקד בפן החיובי של

החיים. (הרב שמחה כהן שליט"א)

*

"שלא יהיה נבהל להשיב"...

בפרשת השבוע כתוב: "ויקרא ה' אלוקים אל האדם ויאמר לו איכה".
אומר רש"י: "איכה. יודע היה היכן הוא, אלא ליכנס עמו בדברים,
שלא יהא נבהל להשיב אם יענישהו פתאום". מה הכוונה "נבהל
להשיב"? הקב"ה חשש שאדם הראשון יהיה נבהל להשיב לו תשובה
בלי שיקול דעת, ולא תהיה תשובתו מדוקדקת. וצריך להבין: מה כל
כך נורא בזה? ביאר הגאון רבי מיכל יהודה לפקוביץ זצ"ל: יש כאן
לימוד גדול להורים ומחנכים. כשבאים לאדם בהתקפה, תגובתו
תהיה מתוך בהלה, וממילא מתוך מגננה. בתגובה כזו לא תהיה
תשובה לעניין, אלא שקר או חוצפה, או במקרה הטוב ביותר, סתם
תשובה שלא ממין הטענה, שהרי אין כרגע שיקול דעת. כל מטרתו
של המותקף היא רק להסיר מעל עצמו את הטענות. להדוף את
המתקפה. כשבאים לחנך או להוכיח, באופן כזה לא תצמח תועלת.
מה צריך לעשות? צריך לבוא עמו בדברים, בדרך של שאלה
ובירור. שתהיה תחושה של רוגע, אמון וכבוד הדדי, ומתוך זה לברר
כל סיפור המעשה, מה היה, כיצד הרגיש, מדוע פעל כך ומתוך זה
להעיר על הטעון שיפור, להציע דרכים אחרות לפעמים הבאות
ובמקרה הצורך, להעניש על מה שהיה, אם אכן התברר שנעשה
מעשה רע שתיקונו בענישה. פעמים רבות מתוך הדיבור בנחת בדרך
של בירור, מתברר שכלל לא עשה מה שחשבו עליו, או עשה אלא
שלא ידע שאסור, או שלא ידע את החומרה וכדומה.

*

"רק בדרכי נועם"...

לפני כחצי שנה התקיים כינוס למחנכי תשב"ר בהשתתפות ראש הישיבה הגאון רבי גרשון אדלשטיין שליט"א. בסיום משאו שאלו את ראש הישיבה: כמה הורים שואלים, שילדים בגילאי שתים עשרה יושבים בבית ומאבדים את המימד של הזמן, כי הם נמצאים כל הזמן בבית וישנים מאוחר וקמים מאוחר. עד כמה צריכים להקפיד איתם על זמן קריאת שמע ותפילה? וכך ענה רה"י: "בדרכי נועם. רק בדרכי נועם, בלי כפייה". המשיך השואל: ובדרכי נועם לנדנד להם? ענה לו רה"י: "לא, לא לנדנד, רק בדרכי נועם. הילד יודע מה שטוב לו, צריך לתת לו עידוד שירצה, שיהיה לו חשק. כפייה זה לא משפיע בכלל, זה עושה תוצאה הפוכה. אסור להכריח ילד. רק בצורה מעניינת, בידידות, מתוך אהבה. בדרך כלל הילד עושה מה שאבא שלו עושה, זה טבע של חיקוי, ואם מכריחים התוצאה הפוכה. רק בדרכי נועם, שלא ירגיש בכלל שיש ביקורת עליו. ילד מרגיש את הביקורת ואז זה כואב לו מאוד! זה גורם לילד לפריקת עול. שלא ירגיש ביקורת – זה כלל חשוב בחינוך".

*

לפעמים מספיק חיבוק... (הסיפור הובא כאן בעבר)

קירות חדרו של ראש הישיבה הגאון רבי אהרן לייב שטיינמן זצ"ל, כבר התרגלו לשמוע סיפורים מצמררים, מרגשים או מחרידים, מפיהם של הבאים לזכות בעצתו ובברכתו של ראש הישיבה. למרות זאת, נראה כי המעמד הזה היה חריג בכל קנה מידה, וכל בני הבית דמעו עיניהם לנוכח המחזה הנורא הזה... אל ראש הישיבה הגיע הרה"ג ר' נחום ברנשטיין שליט"א, יחד עם תלמידו – יהודי שעשה לא מכבר צעדים ראשונים אל תוך עולם התורה והמצוות, וחזר בתשובה שלימה. 'ראש הישיבה', הציג הרב ברנשטיין את תלמידו, 'היהודי שלפנינו עשה כברת דרך ארוכה

מהחינוך שקיבל עד היום – כשהוא זוכה לעמול בתורה ולהתעלות במצוות וביראת שמים, ועדיין יש מצוה אחת שהוא לא מסוגל לעמוד בה, הוא נכשל בה פעם אחר פעם... 'אכן כן', פרץ בעל התשובה בבכי מר, 'עשיתי כל שיכולתי, אני מתמסר לעמל התורה בכל לבי וב"ה מצליח לקיים את רוב המצוות. רק במצוה הזו אינני מצליח להתגבר, שוב ושוב אני נכשל והיצר מסיט אותי מדרכי, שוב ושוב לבי מתרסק ואינני מחזיק מעמד. ילמדני ראש הישיבה מה לעשות, כיצד להתמודד, אולי איזו עצת חיזוק או משהו... – ביקש בבכי. הוא ציפה שראש הישיבה יסביר לו את חומרת הענין, אולי יעניק לו עצה מעשית, ללמוד בספר זה או אחר, לפעול באופן כזה או אחר. להפתעתו הרבה, נענה בדרך אחרת: לפתע, התרומם ראש הישיבה מלוא קומתו, לחץ את ידו בחום, חיבק אותו ונישק אותו פעם אחר פעם! 95 שנות עמל התורה והנהגת הציבור, עמדו והרעיפו אהבה על בעל תשובה שזה מקרוב הגיע, כשראש הישיבה אומר לו בעיניים לחות מדמעות: 'אוי, כמה שאני מקנא בך, כמה שאני מקנא בך... כמה זכויות אתה צובר בכל פעם שאתה כן מתגבר, כמה שכר נצחי מחכה לך... אני מקנא בך!' ראש הישיבה לא נרגע, הוסיף ולחץ את ידו באהבה אין קץ: 'אתה צדיק נפלא, צדיק נדיר. מתקשה כל כך להתמודד, ובכל זאת מתאמץ, בכל זאת ממשיך לנסות, בכל זאת ממשיך להיאבק. בורא עולם גאה באנשים כמורך, אני מלא קנאה בך!' כל הנוכחים ניגבו דמעות סוררות, לא הרבה פעמים ראו את ראש הישיבה כה נרגש, כה מחמיא, כה מעודד, בטח לא יהודי המעיד על עצמו שהוא נכשל פעם אחר פעם... לבסוף, לחץ שוב ראש הישיבה את ידו של האיש, וביקש ממנו לשוב ולהיכנס אליו לאחר תקופת מה, כי רצונו לפגוש שוב בגיבור הרוח הגדול... לאחר מספר חודשים שב הרב ברנשטיין עם אותו יהודי ונכנסו לראש הישיבה, שקיבלם בחום וזכר היטב את הפגישה

הקודמת. ראש הישיבה התעניין בשלומנו ואיך נמשכת ההתמודדות, והיה מאושר לשמוע שנרשם שיפור משמעותי, אותו יהודי כבר מתמודד הרבה פחות, אם כי הוא עדיין נכשל מעת לעת... ושוב נשנה המחזה המרגש, המרטיט כל כך. ראש הישיבה קם מכסאו, מחבק ומנשק אותנו בחום ואהבה ללא גבול. **'אשריך מה טוב חלקך!'** – **משבח אותנו ראש הישיבה, 'אני מאושר שאני זוכה לפגוש אדם כמוך! אתה מצליח להתגבר, נלחם כמו אריה, אני גאה בך!'** – שב ראש הישיבה וקורא בהתרגשות, לוחץ את ידו בחום ומזמינו לבקר שוב בעוד תקופת מה... בפעם השלישית שנכנס, בישר אותנו יהודי כי התעלה לחלוטין, הוא עומד איתן בדעתו ובכל מצוות דתו. הפעם אי אפשר היה להכיל את המחזה, ראש הישיבה קם מכסאו ונשקו על מצחו, **'אתה לא יהודי קדוש, אתה קודש הקדשים ממש!'** – קרא לעברו ראש הישיבה בהתרגשות גדולה. וכך, באהבת ישראל כנה ובלי אף מילת ביקורת, בלי עצת חיזוק רק באהבה מורעפת, הצליח ראש הישיבה להעניק לו כח וגבורה להתגבר על נסיונותיו, לנצח את יצרו. כי אהבת ישראל היא מתכון בטוח להשפעה על הזולת, דרך האהבה תמיד מנצחת, מועילה, מרוממת ומשפיעה!

וכך כותב רבי שניאור זלמן מלאדי 'בעל התניא' זיע"א: **'אף הרחוקים מתורת השם ועבודתו... צריך למושכן בעבותות אהבה!'** (תניא, פרק ל"ב).

אהבת ישראל היא הדרך להשפיע, לרומם, להעניק כוחות ויכולות התמודדות לזולת! הבה נאמץ את הדרך הזו, כי כולנו רוצים להיות בעלי יכולת להשפיע על הזולת, לרומם אותו, לחנך את ילדינו. כדי להצליח בכך – כמה כדאי לבחור בדרך אהבת ישראל, לראות את החלק הטוב שבזולתנו ולהתחבר אליו באהבת אמת, ואז נוכל לדבר אליו ממקום של אהבה וחיבה, ולהשפיע עליו לטובה!

"דרכיה דרכי נועם"...

שבת שלום!

העלון יוצא לאור
בסיוע תלמוד תורה
"נצח ישראל" בית שמש

לתגובות ולקבלת העלון במייל: yd0527606276@gmail.com